

חיים נחמן ביאליק

על סף בית המדרש

פרופ' אבנר הולצמן

שיעור 1 ביאליק על עצמו

קטעים מתוך מכתבו של ביאליק ליוסף קלזנר, תמוז תרס"ג

שאלת מעמי לכתוב לך ראשי פרקים מתולדותי – ואני, חייך, כמעט שאין לי "תולדות" כל עיקר. וכי אינך יכול לשער מאליך תולדותיו של אדם עני ממעש כמוני? גדולם והתפתחותם של בני אדם מסוגי הם עפ"י רוב כל כך דומים זה לזה, עד שאתה יכול ללמוד מזה על זה, ואפרים ומנשה כראובן ושמעון הם לך. אמנם בודאי יש אישיות מיוחדת לכל הנברא בצלם, וכל דיוקנא, כרוחנית כגשמית, יש בה הרבה משייין וקורטובין משלה – אבל אלה לא כל עין שולטת בהם ולא כל יד ממשמשת בהם. אולם מכיון שלפטרך בלא כלום אי אפשר, ומפני שחוששני פן תחשדני בענותנות – לפיכך אשתדל למלאות מקצת תאותך, וארשם לך בקצרה רשימות מקוטעות וחטופות מ"תולדותי" לפי סדר זמנים ובסרוגין ודלוגין גדולים.

יחד עם התאווה להוללות ולהסתכלות נתפתחה בי, בין כתלי בית זקני, מקום זה של תורה ותפלה עולמית, גם התאווה לעיון בספרים. שלש התאוות הללו נתקעו בי כמסמרות זו בצד זו ואין אחת מבטלת את חברתה. ומה הראשונות נתמכרתי להן במסירת נפש ובהתלהבות ובשעבוד כל החושים אף האחרונה כך. כשהייתי מעיין בספר נבלעתי בו בכל חושי ושכחתי מאכול לחמי ולא זיתי ממנו עד עברי על פני כלו. והספרים בארון זקני רבים ושונים מאד: דרוש, מוסר, הלכה, אגדה, ספורים ושיחות, קבלה ומחקר וכו' וכו'. ואני קורא והולך מספר לספר, מספר לספר, גומע ובולע ואיני שבע. חפתי לספרים חזקה כ"כ עד שהייתי נותן את כל פרוטותי שצברתי כל השנה בספרים שקניתי, להיות לי ביבליותריקה בפני עצמי. ושם, בארץ הספרים, יש לי מכרים רבים, וערים רבות ומשונות ונפלאות רבות.

שני תלמידי חכמים, זקני ודין הפרבר, יושבים לבדם בליל חורף בחדר תורתו של אבי-אבא. על השלחן גמרא זיטומירית פתוחה וצבורי ספרים סגורים. המנורה מאירה ושמחה. חם התנור מפעפע ונבלע בכל האברים. זקנתי יושבת מרחוק, סורגת פוזמק ומנענעת בראשה ושומעת אף היא. מבחוץ קול סופה הומיה וזועפת, משברת תריסים ומפרקת בריחי ברזל, כאילו היא באה להחריב את הבית ולהפכו למעלה, אבל – גירא בעיני השטן! אנחנו יושבים פה במבצר וממי נירא? התורה מגינה עלינו ולמה נפחד?

ומחשבה עולה אז על לבי: כאן, אצל תנור חם זה, לקול שיחות קדושות אלה – אלמלי נסגרו עיני בנחת ואישן שנת עולם – היש תענוג גדול מזה?

ובמלאת לי י"ג שנה יצאתי מרשות ה"רביים" לרשות עצמי ואלמד בביהמ"ד לבד. לבדי – כי אני הייתי הנער היחיד בכל הפרבר שישב ולמד בביהמ"ד. מלבד הדין, שהיה שווה שם בתורה ובתפלה עד חצי היום, לא נמצאה שם שום בריה. ורב בע"ב הפרבר אנשים סוחרים, שנשמתם פרוטה, וחייהם פרוטה, ובניהם כמוהם. ישיבה בודדה זו בביהמ"ד היתה לאחד מצנורי ההשפעה היותר חשובים על הלך רוחי ועל עולמי הפנימי.

לבדי עם מחשבותי הישנות והחדשות, עם ספקותי והרהורי הכבושים בלבי הייתי יושב לי שם ימים הרבה אצל ארון הספרים, מפסיק ממשנתי ומשתקע בהמון חלומות וחזיונות, מצרף צרופים ומחשב חשבונות של עולם, מבקש "תכלית" לעצמי ול"אנושיות" וכו' וכו'...

ולפעמים הייתי מרגיש מעין "חנק פנימי" מהמון מחשבות ורגשות שמלאו את כל חדרי לבי משא לעיפה.

ואדם אין שאשתף אותו בבריאת עולמי הפנימי, שאשיח לפניו את לבי. ופעמים נדמה לי – והנה אני בן יחיד להקב"ה וילד שעשועים לשכינתו, והנה אף היא עמי כאן, פורשת עלי כנפיה ושומרת אותי כאישון בת עינה... ושם שם במרחקים, איני יודע היכן, יש עולם יפה ונאה, מלא זיו וחיים סוערים כים, שאולי עד עולם לא אזכה לבוא בסודם ולהסחף בהמון גליהם, עד עולם... מי שכחני כאן, ולמה? ומה יהיה אחר כך, כשיתרוקן הביהמ"ד לגמרי ולא ימצא בו אף אחד, כמוני היום? מה יעשה הקב"ה אחר כך?

תקותי לא באה. בוולוז'ין אין זכר לשבע חכמות ולשבעים לשון, אבל יש שם בחורים כמוני, וטובים או רעים ממני, שיושבים ולומדים גמרא, גמרא, גמרא. את הכל ישא הרוח! גם אני אלמד גמרא, גמרא, גמרא. אהיה רב ככל הרבנים! וכך עשיתי בחדשים הראשונים.

ובעמדי בנסיון לפני ראש הישיבה מקץ ירחים – ויאמר: אין זאת כי אם מבני בניהם של ליטווקס אתה. זאת לי הפעם הראשונה שאני רואה בחור ווליני שקדן ויודע גמרא כמוך. במשך שלשה חדשים למדתי כמעט על פה כל מסכת כתובות עם כל התוספות שעליה. כבשתי את כל תאוותי, חנקתי את כל רגשותי, ואלמד בלי הרף ובלי חשק. וכל פעם שהיה יצרי משיאני להפסיק ממשנתי ומעורר בי הרהורים אחרים צבטתי לי בידי עצמי וגערתי בי בנוזיפה: "למד, גזלן! למד עד שתבקע כרסך!" אבל היצר הרע תקיף הוא, והתמדה והתלהבות זו לגמרא, שהיתה באמת מלאכותית, רפתה לאט לאט, ואני חזרתי לטבעי הראשון. הגמרא היתה לי לזרא, כאכילה גסה. בשארית כחי התאמצתי להחזיק מעמד על משמרתי אצל הספסל – — מיום ליום נתמעטה התמדת. והרהורי, ורגשותי הישנים קפצו עלי מן המארב ברגעי-כֶּשֶׁר כאלה ויכבשו שנית את לבי ויוליכוהו למקום שהם רוצים. עומד הייתי אצל שלחן תורתי שעות שלמות, מסביב לי הים בוער, ים התלמוד, מתוך מאות פיפות צועקים, מתלהבים ומרננים, – ואני פי דובב "אמר אביי" ולבי בעולמות אחרים. בימי האביב הראשונים הייתי משתמט מבית הישיבה, רץ כמטורף במבואות העירה ובסמטאותיה ונפשי מתבלטת בי כצפור בכלוב. אנוסה מזה, אנוסה!

ועתה ריח המות נודף עלי מכל פנות הבית, ואצא אל ביהמ"ד. ועוד הפעם אני עומד על סף בית מדרש זה, שבליתי בו הרבה שנים, והנה עתה ריק הוא, אין בו גם אחד... ומעט מעט נאסף לתפלת הבקר מנין בעלי בתים; קבלת פנים, שלום עליכם, ואחד מדודי נגש אלי ויחבט לי על כתפי ויאמר בשחוק: — חה-חה-חה, חיים נחמן, סוף סוף שבת אלינו... כלומר: מעתה אחינו אתה, אחד משלנו. ומקץ חצי שנה הייתי לאחד משלהם לגמרי – נשאתי אשה. אחי מת, זקני מת, ואני, בן י"ט שנה, נכנסתי לחופה ולחיים טובים ולשלום. מה שהיה אח"כ איני רוצה לספר לך. הוה מסתפק במה שעד עכשיו.

שיעור 2 לבדי

ח"נ ביאליק, לבדי, מתוך פרויקט בן יהודה

כָּלֶם נִשָּׂא הָרוּחַ, כָּלֶם סָחַף הָאוֹר,
שִׁירָה חֲדָשָׁה אֶת-בִּקְרֵי חַיֵּיהֶם הִרְנִינָה;
וְאֲנִי, גּוֹזֵל רֶךְ, נִשְׁתַּכַּחְתִּי מִלֵּב
תַּחַת כֹּנֶפִי הַשְּׂכִינָה.

בָּדָד, בָּדָד נִשְׁאַרְתִּי, וְהַשְּׂכִינָה אֵף-הִיא
כֹּנֶף יְמִינָה הַשְּׂבוּרָה עַל-רֹאשִׁי הָרַעֲיָדָה.

יָדַע לְבִי אֶת-לִבָּהּ: חֶרֶד חֲרָדָה עָלִי,
עַל-בְּנָהּ, עַל-יַחֲיִידָהּ.

כָּבֵר נִתְגַּרְשָׁה מִכָּל-הַזְּוִיּוֹת, רַק-עוֹד
פֶּנֶת סֶתֶר שׁוֹמֵמָה וְקִטְנָה נִשְׁאַרָה –
בֵּית-הַמְּדֻרָשׁ – וְתַתְּכֶם בִּצְלֵל, וְאֵהִי
עֲמָה יָחִיד בִּצְרָה.
וְכִשְׁפָּלָה לְבָבִי לַחֲלוֹן, לְאוֹר,
וְכִשְׁצָר-לִי הַמָּקוֹם מִתַּחַת לְכִנּוֹפָה –
כָּבֹשָׁה רֹאשָׁה בְּכַתְפִּי, וְדַמְעָתָהּ עַל-דִּף
גְּמָרְתִּי נִטְפָּה.

חֲרָשׁ בְּכַתָּה עָלִי וְתַתְּרַפֵּק עָלִי,
וְכִמּוֹ שָׂכָה בְּכִנּוֹפָה הַשְּׂבוּרָה בַּעֲדִי:
"כָּלֶם נִשָּׂא הָרוּחַ, כָּלֶם פָּרַחוּ לָהֶם,
וְאוֹתָר לְבָדִי, לְבָדִי..."

וְכַעֲיֵן סִיּוֹם שֶׁל-קִינָה עֲתִיקָה מְאֹד,
וְכַעֲיֵן תַּפְלָה, בְּקֹשֶׁה וְחֲרָדָה כְּאֲחַת,
שְׁמָעָה אֲזוּנִי בְּכִיָּה הַחֲרִישִׁית הִיא
וּבְדַמְעָה הִיא הָרוֹתַחַת –

שיעור 3 על סף בית המדרש

ח"נ ביאליק, על סף בית המדרש, מתוך פרויקט בן-יהודה

מקדש אל נעורי, בית-מדרשי הישן!
ספך אשר רקב שנית עלי נקרה,
אראה שנית כתליה הנמלחים כעשן,
את-סחי קרקעה, את-פיח התקרה.
משנה חרבה חרבת מבלי באי מועד,
עלה חציר במסלתה ושביליה דשא,
ארג העכביש על-ספונה רועד,
על-גגה הנקרע בני-ערבים יקראו;
אבן אבן תשמיט ותכה רסיסים,
עמודיה יתפלצון, כלך עמד בנסים.

בעפרך יתפליש ארון מאין תורה,
גוילים בלים וירקים ירקבו בחדות;
נוגות בפרצות תצצנה קרני אורה,
ואבלה כל-פנה ובכתה כל-זוית.
כתלי בית-המדרש, קירות הקדשים!
מחבא רוח איתן, מקלט עם עולמים!
למה כה-תעמדו דומם וכנואשים
תטו צללים שחרים, צללים נאלמים?
הסר לעד יי מעל משואותיכם
וטבעתם באבקכם ולא-ישוב עוד אליכם?

כאבלים אלמים חרש תתאבלו
וביגונכם קפאתם קודרים, נעזבים.
התזכרו כמוני את-הימים כלו?
הלבניכם יצאוכם הנכם נעצבים?
הלא תשאלו לשלום אסופיכם במרחקים –
שב הנני עתה מעמק העכור;

נמלטתי להגיד לכם כי גברו המכים,
נלחמנו כגבורים, אך הכינו אחר –
ואני יתום נדח, עולל טפוחיכם,
אמלל, בוש ומנצח שב שנית עדיכם.

ושנית, בית-מדרשי, כפוף ראש כעני
ומשמים כמוך על ספך אעמדה;
האבך לחרבנה, אם-אבך לחרבני,
ואם לשניהם יחדו אבך ואספדה?
הה! קנה משלח, גוזליה נעו נצו,
נגזו כצל כלם בין העצים הגבהים.
רבים אל-ראשי הצורים נפצו
ובשדות אחרים עוד רבים תועים;
הימותו מות ישרים? או ימצאו מנוחה
בחי נבלים ולעד ישכחו?

לא אריתי יערות דבש על-דרכי המסורר,
מאז הפרידתנו הרוח הרעה;
אבד נצחי מיי, כל עולמי התפורר,
באו מים עד-נפש – אך היא בם לא-באה...
לא ריקם שלחתיני מצלח השאגן –
מלאכיה הטובים שלחוני בדרך:
מחשבה פריה, הגיון רענן,
לב שלם ובטח עת תכשל הברך;
אמנם יכל לי אויבי, כלי ריק הציגני –
אך הצלתי אלהי – ואלהים הצילני!
ואמר: רב-לי לשבע משטמה,
קיקלון ובשת תחת אהבתי.

הטֶרם אַרְא יַד הַשֶּׁקֶר רוֹמְמָה?
 מִי־לִי שֵׁם? מִה־לִּי שֵׁם? אֲשׁוּבָה לְמִנוּחָתִי.
 נִסְ אֱלֹהִים אָמַת בְּעַפֵּר לֹא אַעֲוִיל,
 לֹא־אֶמְכֹּר בְּכֶרְתִּי בְּנֹזֵד עֲדָשִׁים;
 בְּתִרְוַעַת הַשֶּׁקֶר קוֹלִי לֹא יִתְבּוֹלֵל,
 מִהֲיֹת כְּפִיר בֵּין כְּפִירִים אֶסְפָּה עִם־כְּבָשִׁים.
 לֹא חוֹנֵנֶתִי בְּמַתְלָעוֹת וּבְצַפְרָנִים –
 כָּל־כַּחֲזִי לְאֱלֹהִים, וְאֱלֹהִים – חַיִּים!

וּכְחֻמָּט הַמִּתְכַּנֵּס בְּתוֹךְ קִשְׁקֻשׁוֹתָיו
 אֲתַבְצֵר בְּמִבְצָר הָרוּחַ בְּדַמְמָה;
 חֲמוּשׁ בְּכָלִי נִשְׁקִי אֲשֹׁמֵר דְּלִתוֹתָיו –
 לְמוֹעֵד אֶתְעוֹרְרָה וְאֶצֵּא לְמִלְחָמָה.
 יִי עַל יְמִינִי! הוּא יַחְצֵב רֶהֱב,
 וּבְרוּחַ אֵל צְבֵאוֹת אֶגְבֵּר חִילִים.
 רְאִיתִי הַכְּפִירִים בְּתִלְתְּלֵי הַזֶּהָב
 שֶׁנִּפְלוּ עַל־הָרָרִי הַצְּבָאִים חֲלָלִים.
 כָּל־הַבֶּשֶׁר חָצִיר, יָבֵשׁ כַּחֲהוּ,
 כִּי רוּחַ יִי נִשְׁבָּה בּוֹ – וְאֵינָהוּ.

לֹא הַפּוֹת בְּאַגְרָף אֶת־יָדִי לְמַדְתִּי,
 וּבִתְרוּשׁ וּזְנוּנִים לֹא־כָלִיתִי כַּחֲזִי;
 לְשִׁיר שִׁיר יִי בְּתַבְל נוֹלֶדֶתִי,
 שְׁבִי – שְׁבִי צִדְקָה, צִיד מִשְׁפָּט – מִלְּקוֹחִי.
 זְמֶרֶת נָעִים זְמִירוֹתִי – בְּפִי כָל־הַנִּשְׁמָה
 לְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצְיָהֶם;

כֹּה תִסַּל הָאָמַת מִסְלָתָה בְּדַמְמָה,
 כֵּן קוֹלוֹת אֱלֹהִים מִתְפּוֹצְצִים מֵאֲלֵיהֶם;
 אֵין אֶמֶר, אֵין דְּבָרִים, בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם,
 וְדַבְּרִי אֱלֹהֵינוּ יְקוֹמוּ לְעוֹלָם.

גַּם־שָׁמִי אֲשֶׁר מָחוּ מִסְפָּרָם בְּגֹאֲזוֹן
 עַל־בְּלִי גֹאֲלָתִיו בְּזִמָּה וּבְדָמִים –
 הָאֲחֵרוֹן עַל־עַפֵּר יְקוֹם מִמִּשְׁאוֹן
 וַיְהִי חוֹתָם שְׂדֵי בְּדַבְּרֵי הַיָּמִים.
 אֲזִי יִדְעוּ מִי־הָיָה הַשֵּׁב נֹזֵר הַלְאָמִים,
 שֶׁנֶּדֶד עִם־צְלוּחִית שֶׁל־פְּלִיטוֹן בֵּין זָדִים
 וַיִּזְרַק וַיִּזּוּ גוֹיִם רַבִּים עֲצוּמִים
 וַיִּטְהַר הָרוּחוֹת וַיְבַעַר הַשָּׂדִים.
 לֹא גִרָשָׁם בְּקֶסֶמִים, לֹא הִדְפָּם בְּנַחֲשׁ,
 כִּי בְּמִקֵּל וּבִתְרָמִיל וּבִתְפִּלַּת לְחֵשׁ.

לֹא תִמוּט, אֶהֱלֵ שֵׁם! עוֹד אֲבַנֶּה וְנִבְנִיתִי,
 מִעֲרָמוֹת עֶפְרָה אַחֲזִיהַ הַכְּתָלִים;
 עוֹד תִּבְלָה הַיְכָלוֹת, כֹּאֲשֶׁר בְּלִיתִי
 בְּיוֹם הָרֶס רַב, בְּנִפְל מְגִדְלִים.
 וּבִרְפְּאִי אֶת־מִקְדָּשׁ יִי הָהָרוֹס –
 אֲרַחֲבֶיהָ יִרְעוּתָיו וְאֶקְרַע לוֹ חִלוֹנִי,
 וְהִדַּף הָאוֹר חֲשֻׁכַת צֶלֶו הַפְּרוּשׁ,
 וּבַעֲלוֹת הָעֵנָן יִרְדּוּ כְבוֹד אֲדָנִי;
 וְרֹאוּ כָל־בֶּשֶׁר לְמִקְטָנָם וְעַד־גְּדוֹלָם,
 כִּי יָבֵשׁ חָצִיר, נָבֵל צִיץ – וַיִּי לְעוֹלָם!

שיעור 4 המתמיד

ח"נ ביאליק, המתמיד (קטעים), מתוך פרויקט בן-יהודה

עוד יש ערים נכחדות בתפוצות הגולה
בהן יעשן במסתר גרנו הישן;
עוד הותיר אלהינו לפליטה גדולה
גחלת לוחשת בערמת הדשן.
וכאודים מצלים זעיר שם תעשנה
נפשות אמלות ונשמות עלובות,
החיות בלי יומן ובלי עת תזקנה
כחציר העולה בארץ תלאובות.
ובצאתך יחידי לעתות בליילה
באחת מאלה הערים הברוכות,

בשעה שנוצצים כוכבים מלמעלה,
הדשאים מתלחשים ומספרות הרוחות,
ושמעו אזניה מרחוק קול הומה,
וראו עיניה מרחוק אור נוצץ
בחלון, ובעדו דמות אדם הדומה
לצל של-מת מתנועע, מתרוצץ,
מתרוצץ, מתנווד, והמית הגיון נכאים
תנשא על-גבכי השקט עדיך –
אז מתמיד באחד מפתי הכלאים
מאחר בנשף – תראינה עיניך.

ובטרם מקדמי אשמורות יקומו
התגבר כארי לעבודת הבורא;
עת כל-היקום יחריש דומם ויחיל
עד-יקום ינער לחיים חדשים,
כמו יחלם חלומו האחרון, כמו יכיל
בסתר כנפיו תעלומות ולחשים,
ומליט את-פניו בדממה נאדרה,
ורגש מסתתר בין שולי שמלתו –
אז יעור הנער משנתו הקצרה,
יתלבש בחשכה ורץ אל-פנתו,
וצעדה נחפזת ממשעול הגנה,
בה ילך ההלך עד בית הישיבה,
רק-אזני הרוחות השטות תשמענה
ועין הכוכבים צופיה הנתיבה.

בישיבה הריקה דומיה קדושה,
ובלע הנער הקדש ראשונה,
כי שם במקצע יחכו לו שלשה
חבריו שרעו לו יום באו הנה –
גר דלק, עמודו וספר תלמודו;
וכחס על-הרגעים הקלים לנוע
ימהר אל-רעיו והחל למודו,
ובעמדו – ועמד כמסמר תקוע,
יום תמים, חצי לילה ממקומו לא-ימיש,
שם יאכל לרעבו את-פתו השחרה –
ומי אתה שמיר, מי-אתה חלמיש,
לפני נער עברי העוסק בתורה?

כה יַעֲמֵד הַנֶּעֶר יוֹם יוֹם עַל-מְקוֹמוֹ
מֵאֵז אוֹר הַבֶּקֶר עַד רֹאשׁ הָאֲשְׁמוּרָה,
כִּי חֵלֶק יַחֲלֹק לְיָדוֹת אֶת-יוֹמוֹ:
הָאֲחֵת לְצָרְכוֹ, הַשֶּׁלֶשׁ לְתוֹרָה;
וּכְבוֹדֵד נֹזֵר רַעִים, אֲסִיר אֶל-פָּנָיו,
יַעֲמֵד הַנֶּעֶר לְבֶן-פָּנִים קְמוּט מִצַּח,
וַיֵּצֵר בְּגִמְרָא אֶת-מְלֵא כָל-נִשְׁמָתוֹ,
וַיֵּצֵר – וַיִּסְגֹּר בְּעֵדוֹ לְנִצָּח.

"הוּ, הוּ אָמַר רַבָּא, הוּי אָמַר אַבְיִי!" –
הִפָּה בֵּית הַיּוֹצֵר לְנִשְׁמַת הָאֲמָה?
הִפָּה מְקוֹר דְּמִיָּה, הַנוֹטָעִים בָּהּ חַיִּי
עוֹלָמִים, הַשֹּׁפָעִים בָּהּ אִשָּׁה וְחֻמָּה?
הִפָּה אֲדִירָיָה – מְאוֹרוֹת עֵתִידִים,
הַיּוֹצְרִים אֶת-רוּחָהּ עַל הָאֲבָנִים? –
כִּי מָה הֵם הַקּוֹלוֹת וְמָה הַלְפִידִים
הַנוֹשְׂאִים הַנֶּפֶשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם!
מִי צָפֵן הַקְּסָמִים בְּגוֹיִלִים הַבָּלִים,
מִי נָתַן הַכֹּחַ לְאִמְרוֹת עֲבֻשׁוֹת,
לְחֻצָב לְהַבּוֹת מְלַבְּבוֹת חֲלָלִים
וּלְהִתְזוֹ נִיצוּצוֹת מַעֲיִינִים עֲשׂוֹת?

הַשֹּׁחַר יַעֲרִינִי, חֲצוֹת לַיִל תִּישָׁנֵנִי,
עַד אֲגַמֹּר הַשָּׁ"ס וְחֻכְמָתִי בַתּוֹרָה –
וּבִכֵּן – אָמַר רַבָּא... "וּמֵלֵא עוֹז נַעֲלָה
קוֹל צְלוּל יִזְעַזַּע הָאוֹיֵר בְּסַעְרָה –
כְּמַדְמָה לִי, שֵׁם עַל-הָאֲרוֹן מְלֻמָּעָה
כְּשֹׁחֹק צִדִּיק תָּמִים הוֹפִיעָה נִהְרָה –
הַשְׁכִּינָה תִתְעַנֵּג עַל-הַבֵּל פִּי תִינוּק.
אוֹלִי הִיא תִלְעַג לְקַרְבָּנוּתָהּ,
הַקְּבָרִים חַיִּיהֶם בְּמַחֲשֶׁה, בְּצִינוּק,
הַמְסִרִים בְּגִבּוֹרָה אֶת-נִפְשָׁם עֲלֶיהָ?

אֵז יֵדַע הַנֶּעֶר כִּי נִשְׁכַּח הַנְּהוּ,
כִּי נִפְשׁוֹ שׁוֹמְמָה, נִשְׁכַּחַת, נַעֲזָבַת;
וַיִּחַשׁ כִּי חָלֵשׁ וַיֵּלֵא כַחֲהוּ,
וַתִּשְׁקַע בְּנִפְשׁוֹ כְּמַעַט הַלְהֶבֶת.
וַנִּשְׁמַע קוֹלָהּ כְּאִלוֹ הוּא עוֹלָה
מִנֶּפֶשׁ עֵיפָה שְׁלֵמוֹת הוֹלָכָתָ:
קוֹל לֵב הוּא הַמְכָּה כְּעֶשֶׂב, לֵב חָלָה
הַמְלֵא תַחֲנוּנִים וּמְרָרָה נִשְׁפָּכָת.
וַיְהִי-לוֹ תִלְמוּדוֹ לְקִינַת תַּמְרוֹרִים.
וַיִּכְּה, וַיִּתְעַשֶּׂה, וַיַּחֲנֵן קוֹלָהּ –
חֲבִיבִים עֲלֶיהָ, בֶּן יָקִיר, יְסוֹרִים?
הַיֵּדַע הָאֲמִלֵּל כִּי-אֲמִלֵּל הַנְּהוּ?

רַק מִי אֲשֶׁר-עָבַר עַל בֵּית הַיְשִׁיבָה
בְּדָמִי חֲצוֹת הַלַּיִל אוֹ בְּדַמְמַת הַשֹּׁחַר,
וּבְעֵד חֲלוֹן מְאִיר אֲזִנּוֹ הַקְּשִׁיבָה
קוֹל בּוֹדֵד יִשׁוּרֵר, זְמִיר מִתְמִיד מְאַחֵר,
הַשֹּׁפֵךְ בְּלֹאט עַל-הַרוּחַ הַלֵּאט
מְרִירוֹתוֹ הַמְּתוֹקָה, מְתִיקוֹתוֹ הַמְרָה –
רַק הוּא הַבֵּין יוֹכַל מַה-דֶּקֶר, מַה-לֵּהט,
מַה-מְכַאֵיב, מַה-נוֹגֶה זֶה נִגּוֹן הַגְּמִרָא!
מַה-יִּרְעִיל אֶת-קוֹלְכֶם, מִי יִמְסֹךְ נִכְאִים,
אֲסִירֵי הַפְּנוֹת, בְּזִמְרָתְכֶם הַנוֹגֶה?
הַתְּבַכּוּ יְמִיכֶם הַקְּבוּרִים וּבָאִים,
נִשְׁמַתְכֶם הַרְצוּצָה, רוּחְכֶם הַמִּיָּגַע?

העל שממות עולמכם בוא תבא קינתכם?
 תערו את-נפשכם, כל-מרת רוחכם?
 התאמרו לחיות בתמצית נשמתכם
 המלים היבשות, הובישו לחכם?
 התשועו לישועה, התקראו גאלכם,
 אולי ישמע מרחם ויבא לחננכם?
 ותהי עין ראה צופיה עמלכם,
 ויהי לב יודע המבין אבדונכם?
 אהה, אמללים! אין און קשבת!
 כתפלה נדחת וכנפש נדדת
 בחשכת הלילה ובדממת המות,
 מבלי שתשמע, אנחתכם אבדת.

בנעורי שמעתי אלה הקולות,
 ראיתי העובדים האלמים הללו;
 מצחותם הקמוטים, עיניהם הגדולות
 ופניהם החורים – כמו רחמים שאלו.
 כל-קמט ומבט לי דומם הביע
 רגשות נחנקו, ניצוצות שכבו;
 כל-קמט ומבט מורשי הניע,
 ויסלד לבבי וקרבי נצרבו.
 אך מדי אזכרה את-קולם, הה קולם
 הבוכה בלילות כאנקת חללים,
 ישוע לבבי: רבוננו של עולם!
 הכחות האלה על-מה המה כלים?

לא-גרם מזלי כי-אבד עמכם,
 עמלים עניים – מספכם נפרדת.
 נטשתי תורת, פשעתי על-לחם,
 ובדרך אחרת לבדי אבדתי.
 העתים השתנו, והרחק מגבולכם
 הצבתי מזבחי, נתתי את-ספי –
 אך זכר עודני את-כלכם, את-כלכם,
 תמונתכם תלוני, לא-תמוש מלבי.
 וזכורני מה חזק הגרעין, מה-בריא
 הפרודה הטמונה בחלקתכם הזעומה;
 מה-רבה הברכה אלינו הביאה,
 לו קרן אור אחת יחמתה בחמה;

מה-רבו הצבתיים ברנה קצרנו,
 לו נשבה בכם רוח אחת נדיבה,
 ופנתה את-"דרך של-תורה" סורגנו,
 וסללה נתיב חיים עד בית הישיבה;
 וזכורני אחריתכם מה-מוראה נגאלה –
 הו! צר לי מאד, צר לי, עמי חלכה! –
 מה-צחיחה החלקה ומה-מקללה,
 אם-פרודות כאלה תעבשנה בתוכה!

שיעור 5 לפני ארון הספרים

ח"נ ביאליק, לפני ארון הספרים, מתוך פרויקט בן-יהודה

את-פקדת שלומי שאו, עתיקי גוילים,
ורצו את-נשיקת פי, ישני אבק.
משוט אל-איי נכר נפשי שבה,
וכיונת נדוד, עיפת גף וחרדה,
תטפח שוב על-פתח קן-נעוריה.
התפירוני עוד? אנכי פלוני!
בן-חיקכם זה מאז וגזיר החיים.
מכל חמודות אל על-ארץ רבה
הלא רק-אתכם לבדכם ידעו נעורי,
לגן הייתם לי כחם יום קיץ
ולמראשותי פר בלילי חרף,
ואלמד צרור בגוילכם פקדון רוחי
ולשלב בתוך טוריקם חלומות קדשי.
התזכרו עוד? – אנכי לא שכחתי –
בעלית קיר, בתוך בית-מדרש שומם,
אני הייתי אחרון לאחרונים,
על-שפתי פרפרה ומתה תפלת אבות,
ובפנות סתר שם, על-יד ארונכם,
לעיני דעך כליל נר התמיד.
בעת ההיא ואני עודני צעיר,
לא-פרחה עוד בלחיי נצה רפה –
וימצאוני לילי חרף, זעומי לילות,
על-גבי ספר קדמון, קרוע גוילים,
עם-חלומות נפשי ופחדיה גלמוד.

לפני הבהבה עוד על-השלחן,
כתם הנפט בעששית, פתילה כהה;
במעיי ארון הספרים חטט עכבר;
גחלת על האח עוד לחשה אחרונה –
ואני מפחד אל כל-בשרי סמך
וישני צללו מאימות מות.
ליל זועה היה אז, ארור הלילות,
מחויץ, מאחרי חלון עור עין,
השתוללה ותיבב סופת זעם,
התריסים נשברו, ובבריחיהם ברזל
כל-שדי שחת קרקרו הפתלים.
ראיתי את מבצרי והנו נתץ,
ושכינת אל ראיתי בעזבה מקומה,
מתחת לפרכת צאת התגנבה,
ודמות דיוקן זקני, צל לימיני
וליצר לבי עד ומשופט אלם –
אף-הוא מעיני נעלם ויתחמק,
רק-להב נרי לבד עודנו גוסס
והוא נע ונד וקופץ קפיצת מותו,
ופתאם נפרץ חלון, כבה הכל –
ואני, אפרח רך מקנו משלך
ברשות הלילה ומחשכיו – – –

ועתה, אחרי חליפות עתים,
ואני קמוט מצח כבר וקמוט הנפש,
והנה גלגל חיי החזירני
ויציבני שוב לפניכם, גנוזי ארון,
יציאי לבוב, סלויטא, אמשטרדם ופרנקפורט,
ושוב הופכת ידי בגויליכם
ועיני תגשש, ללה, בין השטין
ומחפשה דם בין תגי האותיות,
השתדל תפש משם את-עקבות נפשי
ומצא נתיב ראשוני פרפוריה
במקום מולדתה ובית חייה,
וראו, מאשרי נעורי, לבי שותק,
אין דמעה רועדה על-ריס העין.
אביטה, אראה – ולא אפירכם, זקנים,
מתוך אותיותיכם לא תבטנה
לתהומות נפשי עוד עינים פקוחות,
עינים נוגות של ישישי קדם,
ולא-אשמע עוד משם את-לחש שפתותיהם,
הדובבות בקבר נשכח מני רגל.
פחרוני פנינים שחרות, נתק חוטם,
טוריקם לי; נתאלמנו דפיקם
וכל-אות ואות לנפשה היא יתומה –
העיני כהתה אם-אזני כבדה?

או-אתם רקב אתם, מתי עולם,
ושריד אין לכם עוד בארץ חיים,
ואני לשוא, כגנב במחתרת,
בל-ינר ופנס עם האת גששתי
בתוך מחלות עפר ובמחשכים,
ואחפר יום ולילה את קבריכם,
חפור והלון לבקש שפוני חיים
מחוץ לגבול שרשיהם ומתחתם,
והם בעת ההיא מני ומעלה
על-עיר ומתים, על-הר וגבע רגשו,
ולעיני כל-המאורות רעש פרים,
ופעמים שבע חזרו על מחולם
ויעבר עד-קצוי ים המונם –
ולאזני לא הגיעה גם בת-קולם –

ומי יודע,
אם-לא בצאתי שוב לרשות הלילה
מפרות בקברות עם ובקברות רוח
ומאומה אין עמדי ולא-אציל דבר,
מלבד האת הזה, אל כפי דבק,
וזה אבק הקדומים באצבעותי –
אם-לא עוד דל וריק משהייתי
אל הוד הלילה אשטחה את-כפי,
אבקשה אל תעלומות חיקו נתיב
ומחסה רך בכנפות שחור אדרתו,
ואקרא לו, עד-מות עיף: בואה, לילה,
אספני-נא, הוד לילה, והליטני,
אל-נא תתנפר לי; פליט קברים אני,
ומנוחה תבקש נפשי, שלות עולם – – –

ואתם כוכבי-אל, נאמני רוחי
ומפרשי לבי,
מדוע תחשו אתם, למה תחשו?
האמנם אין לעפעף זהבכם דבר
ורמז קל להגיד לי וללכבי?
או אולי יש ויש – ואני שכחתי לשונכם
ולא-אשמע עוד את-שפתכם, שפת הרזים?
–
ענוני, כוכבי-אל, כי-עצב אני.